

DET MÅNGKULTURELLA SAMHÄLLET HISTORIA

Vi har sedan åtminstone Gustav Vasas tid det svårt med mångfalden i Sverige. Sedan urminnes tider lever tre kulturer sida vid sida, samerna, finnarna och svenskarna, men Mälardalens kultur har i enhetstänkandets namn tvingats på de båda andra kulturerna. En samisk kvinna i 60-årsåldern berättade häromåret för mig att när hon gick i skolan agades de samiska barnen hårdhänt om de på rasten ertappades med att tala sitt samiska modersmål. Har vi det så svårt med vår egen urbefolkning är det inte konstigt att många svenskar har det svårt med iranierna. Men de är ett sentida inslag i det svenska folklivet. Det moderna mångkulturella samhället började i Sverige med italienare och greker efter 2:a världskriget.

Jag besökte i somras det visigotiska - västgotiska - museet i Toledo, huvudstaden för visigoterna tills de trängdes undan av de islamska morerna. Där fick jag en hisnande upplevelse av något jag inte trodde var möjligt. Några visigotiska mässböcker från 700-talet gav mig denna upplevelse. Det är första gången jag fått en hisnande upplevelse av en mässbok.

Visigoterna var från början, som de flesta av er vet, arianska kristna. De såg på Jesus som den förnämsta människan, inte som Guds son. I det fanns en beröringspunkt med morerna. Också muslimer ser med respekt på Jesus, Isa, men för muslimerna är han en profet, inte Guds son. Om det var denna teologiska samsyn på Jesus eller något annat som var orsaken till min hisnande upplevelse vet jag inte, för när morerna trängde in i Spanien var visigoterna inte längre arianer, de var romerska katoliker, men kanske det fanns en tradition hos dem av hur de såg på Jesus. I alla fall, deras mässböcker var som sig borde på den tiden på latin, men, hör och häpna, de hade en parallell text på arabiska. Visigotiska kristna mässböcker hade arabisk text! Undra på att jag hisnade!

Jag började fundera. Betydde detta att visigoterna så snabbt anammade arabiskan när morerna kom att de till och med firade gudstjänst dubbelspråkigt på latin och arabiska eller betydde det att de muslimska morerna deltog i de kristna gudstjänsterna? I och för sig vet jag att den medeltida kyrkan inte betraktade islam som en annan religion utan som en arianskt kättersk variant av kristendomen, men vilket alternativ som än är det rätta av dessa två är tanken lika hisnande.

Det som hände i Spanien när morerna trängde in där är en god illustration till hur det hade varit i Spanien tidigare, när den latintalande och den iberiska romersk-katolska urbefolkningen påtvingades en gotiskspråkig ariansk visigotisk härskarklass och till vad som hände i England när först de latintalande och kejsardyrkande romarna erövrade allt land söder om Hadrianska muren från kelterna och sedan blev kristna och från 384 tillät endast den kristna religionen och skapade en religiös monokultur som sedan i sin tur blev utmanad av en ny härskarklass, de germanskspråkiga och germanskreligiösa anglerna, sachsarna och jutarna.

Konsekvensen blev att i Spanien på morernas tid och i England på angelsachsarnas tid fanns en liten härskarklass med ett annat språk och en annan religion än den stora erövrade och underkuvade massan.

Spanien och England var från 300-talet hade varken enhet i religion eller kultur.

Detta var folkvandringarnas tid. Germanska folk bosatte sig inom gränserna för det gamla romarriket. I norra England och i norra Italien uppstod intressanta influenser på den inhemska konsten i mötet med germanerna, ja, i norra England, i Northumberland, blandades nordiskt, anglosachsiskt och keltiskt och i västra England runt Bristol möttes nordiskt, keltiskt, anglosachsiskt och koptiskt i en smältdegel som det skulle föra för långt att här gå in på. Det första årtusendets samhälle var i Västeuropa mångkulturellt och mångreligiöst.

Vi har i vårt land en tradition från Gustav Vasa av ett enhetssamhälle. Det tydligaste uttrycket för den traditionen tillskrivs Karl IX i ett uttalande som han aldrig lär ha sagt men som ändå väl beskriver den svenska modellen efter reformationen: "nu är Sverige vordet en man och alla hava vi en Gud".

Den svenska modellen var egentligen snarare den efterreformatoriska europeiska än den svenska. I land efter land i Europa tvingades enhetssamhället på folket. Processen hade startat redan före reformationen. Inkvisitionsbålen och korstågen utrotade skoningslöst dem som tänkte annorlunda än det politiska och religiösa etablissemang. I Tyskland, där reformert, lutherskt och romersk-katolskt efter reformationen levde sida vid sida, blev enhetssamhället modellerat på furstens tro. Den tro fursten hade skulle också enligt principen cuius regio eius religio vara undersåtens.

Man kan inte påstå att enhetssamhället är det normala i människans historia. Från tid till tid, i land efter land, har olika folk levt sida vid sida, vart och ett med sin kultur och sin religion. I det gamla tvåflodslandet trängdes olika folk med varandra, i Egypten levde egyptier och Israels barn i 400 år sida vid sida, i vårt eget land blandades asar och vaner på ett sätt som vi idag bara anar spåren av men som på sin tid måste ha varit en gigantisk kulturkrock.

Vi har sedan åtminstone Gustav Vasas tid det svårt med mångfalden i Sverige. Sedan urminnes tider lever tre kulturer sida vid sida, samerna, finnarna och svenskarna, men Mälardalens kultur har i enhetstänkandets namn tvingats på de båda andra kulturerna. En samisk kvinna i 60-årsåldern berättade häromåret för mig att när hon gick i skolan agades de samiska barnen hårdhänt om de på rasten ertappades med att tala sitt samiska modersmål.

Har vi det så svårt med vår egen urbefolkning är det inte konstigt att många svenskar har det svårt med iranierna. Men de är ett sentida inslag i det svenska folklivet. Det moderna mångkulturella samhället började i Sverige med italienare och greker efter 2:a världskriget. De arbetade på ASEA och andra industrier. På glasbruket i Limmared i min hembygd var grekerna runt 1950 ett exotiskt inslag. I bygden sades det att man skulle ha katterna inlåsta för annars åt grekerna upp dem. Det påstods att de rev upp parketten i vardagsrummet, bar in jord och odlade potatis.

Jag tror inte att de svenska svårigheterna är särskilt enastående. Jag kan tänka mig att det är samma nationellt kulturella och religiösa identifikation som är i svang i Bosnien, på Irland och i Libanon. Nationellt och religiöst blandas till en metafysisk enhet. Identitetskänslan blir så stark att den resulterar i totalitarism. Så uppstår det

från
Bengt Wadensjö's
hemsida

som i media beskrivs som religionskrig men som egentligen är folkkrig. När religionen blir folkreligion är det svårt att se skillnaden på ett krig med rötter i den nationella identiteten och i den religiösa.

Det mångkulturella samhället har idag sin kanske starkaste symbol i USA. På ett sätt är USA mångkulturellt, där finns minst 250 olika denominationer och två huvudspråk, varav ett, engelskan, är det officiella, och ett, spanskan, är det som om bara några år kommer att talas av en majoritet av befolkningen. Religiöst domineras USA av sina traditioner från den protestantiska puritanismen, men om några år kommer de romerska katolikerna att vara majoritet.

På ett sätt är USA mångkulturellt, men på ett annat sätt inte. I konstitutionen är inskrivet en hög uppskattning av religionen som samhällsbyggande kraft. Religionen är en kraft, inte konfessionen. När jag som fältbiskop 1994 besökte det amerikanska Europa-högkvarteret i Stuttgart presenterades jag bland annat för en amerikansk präst i en kyrka i ett bostadsområde med omkring 7000 amerikaner. På min fråga om vilken denomination han tillhörde svarade han "kväkare". "Oj då" sade jag, "då måste katolierna och luthranerna ha en egen präst, för de kan ju aldrig acceptera en kväkare". "Jovisst gör det det, sade han, vilket samfund vi än tillhör, hör vi hemma inom American religiosity".

Först studsade jag inför detta, men med åren tycker jag det blir mer och mer intressant. Vad han sade var att kristen tro lever i den amerikanska kontexten oavsett konfession i kraft av den nationella uppgiften. Gud är en levande verklighet i det amerikanska folket genom alla denominationerna. Denominationerna må ha teologisk spännvidd men nationellt är de en enhet.

En intressant fråga är judarnas roll i detta perspektiv. Är de också en del av Guds manifestation i det amerikanska folket? Jag tror det, annars skulle inte USA ge Israel det stöd det får. Man kan inte förklara USA:s stöd till Israel enbart utifrån nazisternas illdåd. En annan intressant fråga är islams roll i detta perspektiv, särskilt efter 11 september. Var islam tidigare en del av Guds manifestation i det amerikanska folket och har synen på isalm ändrats, eller är islam alltså en del av Guds manifestation i det amerikanska folket?

En tredje intressant fråga är vad som händer med judar och muslimer som flyttar till detta land eller till vårt eget. En svensk muslim är inte likadan som en jordansk eller turkisk, och en turk och en jordanier skiljer sig i vissa avseenden. Islam förändras liksom kristendomen av den kultur där de lever.

Den dåvarande imamen av Karlstad besökte mig tillsammans med sekreteraren och ytterligare en man en eftermiddag för ungefär 10 år sedan. Vi drack te i trädgården och samtalade om andliga frågor. Plötsligt sade han: "kan inte du hjälpa oss så vi får en bättre gudstjänstlokal?" "Nej, varför skulle jag det, det får ni fixa själva", sade jag. "Ja, men vi tillhör också Svenska kyrkan" sade han. "Va" sade jag, "tillhör ni Svenska kyrkan? Strider inte det mot er tro?" "Inte alls" sa han, "när vi blev svenska medborgare fick vi också kryssa i en ruta om vi ville tillhöra Svenska kyrkan och det gjorde vi. Är man svensk tillhör man Svenska kyrkan."

Min slutsats är att vi har en så stark kulturtradition i Sverige att det är svårt att leva med en annan tradition ibland oss. Det är viktigt att vi som företrädare etablissemangen lär oss visa respekt för andra traditioner än vår

från
Bengt Wadensjös
hemsida

egen och accepterar att det svenska samhället åter blivit mångkulturellt, även om beståndsdelarna nu är annorlunda än på asarnas och vanernas tid.

Det mångkulturella samhället är en realitet i alla tider och i alla folk. Från tid till annan är det självklart att olika kulturer och olika nationaliteter lever sida vid sida i fred, i andra tider bryter den nationella identiteten igenom och spänningen blir så stark att den mänskliga värdigheten bryts ner. Israel i dag, Jugoslavien igår, är bra exempel på det mångkulturella samhällets grundstötning.

Katastroferna får inte hindra oss från att slå vakt om de framåtsyftande principerna, snarare borde katastroferna inspirera oss till ännu större krafttag. "Sverige får inte bli ett nytt Bosnien" har varit en av mina personliga paroller i arbetet med religionsdialogen med muslimer och judar.

Ett mångkulturellt samhälle består av en mängd medborgare med olika kulturell, etnisk, nationell och religiös bakgrund. Skall det samhället fungera krävs av oss att vi ser det övergripande förenande och inte fastnar i vår egen förträfflighet. Skall det samhället fungera krävs att vi visar varandra respekt och tolerans och inte ser på varandra som omvändelseobjekt. Det mångkulturella samhället är vår verklighet just nu.

Därför är respekt för människans värde och värdighet A och O för ett sammanhållet samhälle och för skillnaden mellan krig och fred.

(© Bengt Wadensjö, 2002.)